

VERDAGUER I CLARET

Manuel CASANOVES I CASALS

Presento un tema no gaire ambiciós ni arriscat, però que crec no mancat d'interès per als estudiosos verdagueristes: és el de la presència del pare Claret (llavors «venerable» i ara «sant») en l'obra verdagueriana; una presència que sovint va junta amb la dels «missionistes» fundats per Claret, i amb la devoció al Cor de Maria per ells propagada.

D'altra banda, és un tema no tractat fins ara pels estudiosos, llevat del que es pot llegir en alguns articles de divulgació o de pietat popular.

Després d'un breu recorregut cronològic per les obres del poeta, analitzo més concretament algun dels seus llibres, i acabo amb una pinzellada sobre una hipòtesi.

1.1. El Dr. Joaquim Salarich i Verdaguer, metge, historiador i cosí germà del poeta, havia anat publicant, a les pàgines del setmanari vigatà *La Veu del Montserrat*, unes notes històriques que duien per nom *Efemèrides vigatanes*. Quan sortiren publicades formant volum,¹ Verdaguer hi afegí un pròleg, del qual són aquestes paraules del segon paràgraf:

La primera idea que m'ha acudit, al fullejarles ara de nou, és que des del bisbe Gothmar, lo primer qui tingué la ventura de portar en sos braços i el qui col·locà en lo millor trono del món a la Moreneta de Montserrat, princesa de Catalunya, fins a la providencial fundació del Sant Institut dels Fills del Cor de Maria per l'apòstol modern de nostra terra, l'arquebisbe Claret, sempre els grans hòmens d'Ausona han sigut les grans figures de la religió, sempre sos millors hèroes de la fe.²

1.2. Al cap d'un any, i durant la ruta pel nord d'Àfrica (1883), Verdaguer fa una estada a la ciutat d'Alger i descriu les peculiaritats de les seves cases. I llavors trobem aquest paràgraf:

Algunes cases així vegérem convertides en capella, després de haver sigut cobertes ab una no massa artística cúpula de fusta o de drap; en una d'elles, hont pogué celebrar missa, tinguf un goig extraordinari a l'entrar, sentint-hi preguntar y respondre a un aixam

1. JOAQUIM SALARICH. *Efemèrides vigatanes*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1882. Dins *Discursos-Articles-Pròlegs*. Edició de la Il·lustració Catalana, vol. XXVI, p. 223-224.

2. *Ibidem*.

de noys y noyes la doctrina en català. Lo doctrinayre era un pare missionista del Cor de Maria, congregació fundada fa trenta anys en la ciutat de Vich per lo venerable mossèn Claret y eran los noys de famílies dels emigrats de la província d'Atacant y altres del mitxjorn d'Espanya...³

1.3. Tres anys més tard, el 1886, el torellonenc Dr. Benet Vilamitjana, que ja havia estat bisbe de Tortosa i llavors era l'arquebisbe metropolità de Tarragona, complia els 50 anys de sacerdoci, i Verdager li dedica un poema en onze quartets «en son jubileu sacerdotal». Les dues primeres estrofes diuen així:

Vic, oh reina de Muntanya,
no et diran estèril, no;
dos hòmens has dat a Espanya
que no tenen parió:
en sabiduria Balmes
i Claret en santedat;
mes, ¡ai!, eixes dues palmes
Déu al cel ha transplantat.⁴

1.4. Dos anys més tard, el 1888, tot Vic s'endomassava per donar la benvinguda a les relíquies de Pere Almató, l'heroic màrtir de Sant Feliu Sasserra, que l'any 1861 havia estat decapitat al país llavors anomenat Tonquín, més endavant Indoxina i ara Vietnam. També Verdager li vol donar la seva benvinguda poètica, i ho fa amb un llarg poema heroic curull de prosopopeies, en què tota la ciutat, els seus sants i els seus grans homes són invitats a sortir a rebre el màrtir:

Ciutat de Vic, obre tes amplex portes
a l'hèroe qui t'arriba d'Orient...

La setena estrofa fa així (en al·lusió a la bona orientació que Claret havia donat a la vocació juvenil del màrtir):

Surt a rebre'l, Claret, tu qui sentires
los batements de son novici cor,
i en sos ulls blaus vegeres les guspies
que traïen l'incendi interior⁵

3. *Excursions i Viatges*. Edició de Narcís Garolera, vol. II. Barcelona: Barcino, 1991, p. 96-97.

4. «A l'Excm. e Ilm. Senyor Doctor D. Benet Vilamitjana, Arquebisbe de Tarragona. En son jubileu sacerdotal». Dins *Pàtria* (1888). Edició de Narcís Garolera, Barcelona: Edicions de 1994, 2002, p. 145.

5. «Benvinguda». *Aires del Montseny* (1901). Edició de la Il·lustració Catalana, vol. XIX, p. 30-31.

1.5. Un altre poema de benvinguda és el que dedicà Verdaguer a l'entrada del nou bisbe de Vic, Josep Torras i Bages, el 1899. Hi trobem una estrofa que comença:

De ton palau a un cantó
veuràs la tomba de Balmes,
i a l'altre la de Claret,
de mon cel divines àlignes...⁶

1.6. Un repàs als volums de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, curiosament editats i anotats pels erudits Josep M. de Casacuberta, Joan Torrent i Fàbregas i Amadeu J. Soberanas, ens proporcionarà algunes dades més sobre la presència de Claret en l'obra de Verdaguer:

— El 26 d'octubre de 1889, escriu al seu cosí Joan Güell:

Aparta't de la política, nos ho diu a tots los sacerdots lo gran Lleó XIII. [...] Lo sant arquebisbe Claret deia que no volia ser d'uns ni d'altres perquè havia de salvar-los a tots. Deia, a més, que el sacerdot en lo terreno de l'Evangeli és invulnerable. Si haguessin seguit en aquest terreno, no haurien sigut tan vulnerables i tirats per terra i pel fang per sos enemics polítics tants capellans germans nostres.⁷

I la nota 5 dels editors observa: «No hi ha dubte que mossèn Cinto s'esforçà a practicar aquests consells, apresos dels llibres i de la vida de sant Antoni Maria Claret».

— Trobant-se ja a la Gieva, a l'octubre de 1893 Verdaguer escriu al P. Joaquim Pinyol —el dels exorcismes—:

Amb reserva li dic que el General R. P. Xifré, de l'Immaculat Cor de Maria, ha dat ordre de resar los exorcismes de S. S. Lleó XIII, a lo menos dues voltes la setmana, a tots los missionistes de la Orde.⁸

La nota dels editors ens aclareix: «És un plec imprès de 8 pàgines (La Hormiga de Oro, Barcelona, s.a.) titulat *Exorcismos contra Satanás y los ángeles apóstatas, mandados publicar por nuestro Santísimo Padre León XIII*».

— Sembla que aquest «plec», ja l'havia enviat Verdaguer a Collell, feia més d'un any i mig, quan li escrivia:

6. «Al Senyor bisbe de Vich, Doctor Torras y Bages». *Aires del Montseny* (1901). Edició d'Il·lustració Catalana, vol. XIX, p. 30-31.

7. *Epistolari*, VII, carta 772 a Joan Güell, 26-X-1889.

8. *Epistolari*, VIII, carta 979 al P. Joaquim Pinyol, octubre 1893.

Aquí t'envio una recepta (la acaban de estampar), que és la del Sant Pare, és a dir, la de Jesucrist testimoniat per un testimoni poc falaguer.⁹

Jo dono una gran importància a la confiança de Verdaguer sobre una ordre donada als seus missioners pel P. Xifré, perquè es tractava d'un document d'ordre intern de la congregació dels claretians, publicat únicament al butlletí *Anales de la Congregación*, que era d'ús exclusiu dels missioners i al qual no tenien accés les persones alienes a la institució. Això ens indica la gran intimitat del poeta amb els missioners, si més no amb algun d'ells que li donà aquella informació reservada. El P. Josep Xifré Mussach (Vic 1817 - Cervera 1899) era llavors el Superior General dels Missioners i, com a tal, va adreçar-los una circular, el 25 de setembre de 1893, en què els deia, entre altres coses:

En atención a las circunstancias críticas del estado moral de la sociedad, de toda la Iglesia y de nuestra Congregación, rogamos encarecidamente que se recen en comunidad, a lo menos dos veces por semana, los exorcismos redactados por el Papa León XIII contra la invasión satánica que sufre el mundo.¹⁰

Val a dir, però, que aquesta prescripció no durà gaire, perquè el mateix P. Xifré, en una nova circular del 23 de novembre de 1894, deia als seus missioners:

[...] Con esta ocasión, descargándoos, por ahora, de los exorcismos que habíamos prescrito, os rogamos que así en el Memento de la Misa, como en vuestras devociones especiales, nos hagáis el obsequio de dirigiros a nuestra intención al Padre de las Luces [...]¹¹

— Durant el període més punyent del seu drama personal, a Barcelona, sentint-se calumniat i perseguit, Verdaguer apel·la a la memòria del també calumniat i perseguit P. Claret.

Així, tot escrivint a una persona no identificada —sembla que de França— i en data no especificada de l'abril de 1897, li parla de la família amb qui viu a Barcelona —objecte, llavors, de tanta maledicència—, i li diu:

Eixa família tingué un càrrec notable en altre temps i mon compatriota lo venerable Claret, de santa memòria, hi havia cercat refugi moltes vegades en la terrible i llarga persecució semblant a la meua que passà a Madrid abans de la revolució.¹²

9. *Epistolari*, VIII, carta 902 a Collell, 1-VI-1892.

10. *Anales de la Congregación*, 15-IX-1893, p. 185.

11. *Anales de la Congregación*, 23-XI-1894, p. 625.

12. *Epistolari*, X, carta 1278.

La nota 7 d'aquesta carta adverteix: «Abans escriví: 'tingué lo càrrec de guarda-roba de la reina Isabel segona', ratllat.» La nota 8 puntualitza: «La persecució de què fou objecte sant Antoni Claret pel seu càrrec de confessor de la reina Isabel tingué un caràcter molt diferent de la de Verdaguer, els "enemics" del qual pertanyien a la dreta.»

— Escrivint a l'amic rossellonès Justí Pepratx, el 30 d'abril de 1897, li diu:

Sant Pau ho deia ben clar: *Omnes qui volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur* [...] Lo venerable Claret (que podríem encara veure en los altars) fou perseguit més de 12 anys seguits [...] Tenia, com un màrtir, una horrible ganivetada en la cara, i perquè V. ho sàpiga, li diré que dues o tres vegades hagué de cercar refugi en aquesta mateixa família que em té a mi. Morí en un llit que de caritat li donaren los monjos de Fontfreda [...] i un d'ells escrigué sobre la fossa aqueixos mots de la tomba d'un altre perseguit, sant Gregori el Gran:¹³ *Dilexi justitiam, odivi iniquitatem; propterea morior in exilio*.¹⁴

— En una nova carta adreçada probablement al mateix amic, el 21 de juliol de 1897, li escriu:

Rebí la lletra del 8 del corrent [...] i també la notícia de l'ement capellà d'aquí. Aqueix bon Sr. que acompanyava les relíquies del V. Claret, podia haver-se recordat que fou víctima de calúmnies infinitament més grans que les meves i que el feren morir desterrat.¹⁵

Cal recordar que els dies 12-13 de juny de 1897 hi havia hagut el trasllat solemne del cos del venerable P. Claret, de Fontfreda a la ciutat de Vic.

2.1. Fixem-nos ara especialment en el llibret que Verdaguer dedicà de manera expressa i ben explícita als missioners del P. Claret.

Es tracta del llibret de càntics missionals, publicat a Vic a les darreries de 1894, amb el títol de *Veus del Bon Pastor*.

El títol complet de la primera edició, tant a les cobertes com a la portada interna, és: *Veus / del / Bon Pastor / ó / Càntichs Espirituals / dels / Rnts. PP. Missionistas / Fillis del Immaculat Cor de Maria / Vich / Estampa de Ramon Anglada / 1894*.

És un petit volum de 134 pàgines de 9 x 13 cm.

En aquesta primera edició vigatana no hi ha el nom de l'autor. Però, quan, a partir del 22 de desembre de 1894, el setmanari *La Veu del Montserrat* comença a in-

13. Verdaguer sofreix una confusió: no és Gregori (I) el Gran, sinó Gregori VII (Hildebrand).

14. *Epistolari*, X, carta 1279 a Justí Pepratx, 13-IV-1897.

15. *Epistolari*, X, carta 1293, del 21-VII-1897.

serir periòdicament l'anunci del llibre, ho fa literalment així (després del títol sencer que acabem de transcriure):

Hermós llibret de càntichs espirituals de Mossen Jacinto Verdaguer, Pbre., interessantíssims tots y de gran profit, al qual ha concedit indulgencias l'Excm. é Ilm. Sr. Bisbe d'aquesta Diócesis. Se ven al infim preu de 30 cèntims en la llibreria de Ramon Anglada y Pujals, plassa Major, 17, y en lo carrer de la Ramada, 33.¹⁶

A la pàgina 4 hi ha, efectivament, la següent:

Aprobació.- Lo Excm. é Ilm. Sr. Dr. D. Joseph Morgades, digníssim Bisbe de Vich y A.A. de Solsona, benehí y aprobà lo present llibret lo dia 16 de juliol de 1894, concedint 40 dias d'indulgencia a tots los fidels de dits bisbats per cada vegada que cantaran ú ohiran cantar ó llegir alguns càntichs de las *Veus del Bon Pastor*.¹⁷

I quan el mateix setmanari en fa la recensió, el 14 de gener de 1895, la comença dient:

No hi ha nom d'autor en la portada d'aquest llibret, però hi ha un proloquet dintre en que declara la paternitat d'aquests càntichs Mossen Jacinto Verdaguer. Encara que no ho hagués dit, ja s'hauria conegut. L'estil del nostre insigne poeta es ja universalment conegut. L'origen d'aquests càntichs, que, en sa majoria son dels primers temps de Mossen Cinto, l'explica ell mateix ab aquestas senzillas paraulas: "Ordenat que vaig esser de sacerdot, m'hauria estimat més esser peu de predicador que cap de poeta; mes, desesperançat de fer may un sermó, per aconsolarmen, me posí a dictar càntichs morals". Aquestas flors de devoció tenen indubtablement un perfum exquisit y son dignas del sacerdot y del poeta. Es una obra bona propagarlas y han fet santament los infatigables PP. Missionistas de publicarlas.¹⁸

Sembla ben clar, doncs, que els càntics són escrits per Verdaguer i editats pels missioners. El mateix Verdaguer, però, intervenia també en els tràmits amb la impremta. Així ho escríu ell mateix a Torras i Bages, el 3 d'octubre de 1894:

Estich estampant una colecció de cantichs de missió per los Missionistes del Cor de Maria. ¿Hi podríam posar lo cantich Jesús veniu que li envihí pel juliol?¹⁹

16. *La Veu del Montserrat*, 22-XII-1894 i ss.

17. *Veus del Bon Pastor*, edició de 1894, p. 4.

18. *La Veu del Montserrat*, 19-I-1895.

19. *Epistolari*, IX, carta 1060 a Torras i Bages, 3-X-1894.

I en una anotació escrita amb llapis que es conserva entre els seus manuscrits, dóna aquest encàrrec —probablement al P. Josep Font—: «Dex a cal Anglada les probes ultimes, única cosa que m falta de les Veus del Bon Pastor ¿me les podrien enviar, com estigan?»²⁰

D'altra banda, sembla clar que l'omissió del nom de l'autor no era pas casual, sinó un fet intencionat, per tal d'evitar l'embargament judicial de l'edició. Cal no oblidar la situació delicada en què es trobava el poeta en aquells moments difícils de la seva història personal, assetjat pels creditors.

Després d'aquella primera edició escadussera de Vic, a compte dels claretians, el llibre fou inclòs en totes les edicions posteriors de les *Obres Completes* de Verdager, començant per la dels editors Toledano, López i Companyia, el volum VII de la qual comprèn *Al Cel, Eucarístiques, Flors de Maria, Veus del Bon Pastor* (any 1908), seguint per la tan coneguda «Edició Popular» (en 30 volumets en rústica amb cobertes grogues) de la «Il·lustració Catalana» de Francesc Matheu, on constituïa el volum XIV de la sèrie (de l'any 1914 endavant); continuant per l'edició de la Llibreria Catalònia, on trobem les *Veus del Bon Pastor* al volum VI, juntament amb *Santa Eulària i Roser de tot l'any* (any 1934), i acabant amb les diverses edicions de la Selecta en un sol volum en paper bfblià (1943, 1946, 1949, 1964, 1974...).

Una bona part (més de 30) dels 58 cànctics que integren les *Veus del Bon Pastor* es troben ja més o menys esbossats en una llibreta manuscrita dels temps de vicari de Vinyoles d'Orís, una vintena d'anys abans. Alguns d'ells havien anat apareixent a la llum pública, i alguns ja els cantava i tot el poble; sobretot d'ençà que el popular compositor Càndid Candi, aplegant els fulls solts que fins llavors corrien, publicà la seva col·lecció de cànctics religiosos amb lletra de Verdager (1889).²¹

El poeta mateix reconeix aquesta prèvia difusió i popularitat quan, al pròleg de les *Veus del Bon Pastor*, afirma: «aqueixes lletres, populars ja algunes, altres arraconades...»

Tot i que Candi no fou, ni de bon tros, l'únic compositor que musicà lletres de Verdager —recordem que el musicòleg Mn. Francesc Baldelló va poder demostrar que Mn. Cinto era, de tot el món, el poeta que havia inspirat més composicions—,²² sí que fou dels primers i més populars entre els contemporanis del poeta. Si comparem aquestes dues obres, veurem que, en el cas de les *Veus del Bon Pastor*, Verdager volgué donar una versió més concisa d'algunes de les seves composicions, com un breu recordatori per als missioners, d'aquells cants ja prou coneguts. Concretament, hi notem un interès especial per no passar gairebé mai de les cinc estrofes, mentre que aquells mateixos cants, en l'edició de Candi, en tenen set, vuit, nou, deu o tretze.

Com hem vist abans, el poeta demanava a Torras i Bages (llavors encara simple sacerdot) si li permetia d'incloure al nou llibre la composició «Jesús veniu», que el poeta li havia tramès uns mesos abans. I, efectivament, ja hi trobem. És un dels ca-

20. Biblioteca de Catalunya, Ms. 387 / 36, fol. 82 r-v.

21. *Colecció de cantichs religiosos pel poble... per Mossen Jacinto Verdager, música del Mestre Cándido Candi*. Barcelona: Rafel Guàrdia, editor de música - Llibreria i Tipografia Catòlica, 1889.

22. Francesc BALDELLÓ, *Mossèn Cinto i la Música*. Barcelona, 1953.

sos de poemes que, sense haver estat recollits fins llavors en cap llibre, van veure la llum, a la darrereria de l'any 1894, dins el recull *Veus del Bon Pastor*.

Però, deixant de banda alguns altres cants que es troben publicats en forma de llibre per volta primera a les *Veus del Bon Pastor*, —com, per exemple, els que duen per títol «Cor de Maria» i «Paraula de Déu», que el poeta mateix envia al P. Font, amb una nota escrita amb llapis que diu: «Veja V. si li agraden los dos cànchichs següents»²³—, fixem-nos ara en un altre cas força notable, que és el dels «Goigs del Cor de Maria» («Estrella de nostre dia, / jardí de nostres amors, / Cor puríssim de Maria, / convertiu els pecadors...»). Aquesta composició, amb les seves nou estrofes d'una gran bellesa i de notable riquesa teològica, havia aparegut publicada a *La Veu de Catalunya* (llavors encara setmanari), el 5 d'agost d'aquell mateix any 1894. Tot just feia quatre dies, l'1 d'agost, Mn. Cinto havia enviat els versos al seu cosí germà Narcís Verdager i Callís, que a Barcelona dirigia *La Veu*; però ja llavors li deia: «Lo P. Font, missionista del Cor de Maria a Vich, m'ha demanat los adjunts Goigs; si els poses a "La Veu", fésslos hi enviar.»²⁴ I un personatge tan curiós com l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, que féu llarga estada a Mallorca, agraïa a Verdager que aquest li hagués enviat aquells versos.²⁵ Encara que l'arxiduc escrigués: «Que son hermoses ses cobles de l'Immaculat Cor de Maria!» —i que hi ha un altre cant verdagerià, al mateix llibre, que té per títol «Cobles del Cor de Maria»—, els anotadors de l'Epistolari creuen que l'arxiduc es refereix precisament als «Goigs».

Aquests «Goigs del Cor de Maria» clouen tot el recull i, en la primera edició de 1894, tenen un caràcter gairebé litúrgic amb l'afegit d'un verset i un oremus en llatí, com s'estilava al final de tots els Goigs:

V/. Qui me invenerit, inveniet vitam.

R/. Et hauriet salutem a Domino.

Oremus. Omnipotens sempiterna Deus, qui in Corde beatae Mariae Virginis... Per Christum Dnum. nostrum, R/. Amen.

La novena i darrera de les estrofes conté una referència ben explícita a qui fou el gran propagador de la devoció al Cor de Maria, sant Antoni M. Claret:

Prou sentí la flama vostra
lo venerable Claret,
quan com font al món vos mostra
per calmar d'amor la set.
De la vostra Confraria
fa a sos fills propagadors.
Cor puríssim de Maria,
convertiu els pecadors.

23. Biblioteca de Catalunya, Ms. 387 / 36, fol. 82 r-v.

24. *Epistolari*, X, carta 1046 a N. Verdager, 1-VIII-1894.

25. *Epistolari*, X, carta 1301 de l'arxiduc, 24-X-1897.

Ja hem esmentat abans el nom del P. Font en relació amb la preparació d'aquest llibre.²⁶ Com a confirmació, vegeu què escrivia el poeta, de la Gleva estant, al seu cosí Narcís:

M'agradaria venir-vos a veure, mes ho veig molt difícil. Lo P. Font vol estampar tot seguit mos cànichs de Missió y tinch d'estar-hi aprop.²⁷

El P. Font i Verdaguer devien tenir-se una gran confiança mútua, fruit també d'una mútua estima i admiració. Només així s'explica la llarga carta que el P. Font adreça al poeta, el 3 de juliol de 1895. És una carta amarada d'afecte gairebé paternal, però alhora plena de forts retrets i de reflexions de vida eterna a l'amic sacerdot i poeta, a qui suplica que torni a l'obediència del prelat i que deixi la companyia de la família de Barcelona.²⁸

Com una prova més de la intervenció dels missioners en la primera edició del llibre, només cal fixar-se en les cobertes finals, on, després de les 134 pàgines de text, hi ha una llista d'obres de Verdaguer (16 títols en total), i a continuació una altra llista de 20 títols d'obres publicades pels Fills del Cor de Maria. Totes elles, tant les de Verdaguer com les dels missioners, es troben a la venda a la llibreria de Ramon Anglada, de Vic. A més, el llibre va encapçalat, a la pàgina 3, per la reproducció del quadre del Cor de Maria que el pintor Sebastià Gallès, germà jesuïta de Castellterçol, havia dedicat als claretians i que aquests van divulgar amb el nom de «quadre de Tuïr» (la població rossellonesa on s'havien refugiat arran de la revolució de 1868).

2.2. Però tot això no ha de fer minvar gens el protagonisme de Mn. Cinto i l'afecte amb què volgué fer el gest personal i lliure de dedicar el llibre «Als M. Rnts. PP. Missionistes Fills del Cor de Maria» i d'encapçalar-lo amb un pròleg que ell mateix datà al «Santuari de la Gleva, dia de Nostra Senyora de la Mercè de 1894», ell que sabia prou bé que els missioners, a Vic, eren popularment coneguts com els «pares de la Mercè».

Malgrat la seva brevetat, aquest pròleg, que tot ell traspuja veneració i afecte envers els missioners claretians, com a Fills del Cor de Maria i com a hereus del P. Claret, va demanar al poeta una elaboració llarga i minuciosa. La Biblioteca de Catalunya en conserva almenys tres esborranys autògrafs, plens d'esmenes intercalades i versions alternatives.²⁹

Segons el meu parer, l'esbós primitiu és el del foli 79 r-v del manuscrit 387 /36, amb un text més allunyat del definitiu que fou publicat. Crec, però, que val la pena

26. El P. Josep Font i Molas (Tona, 1853 - Solsona, 1918), missioner claretà, dugué a terme una intensa activitat de predicació arreu de Catalunya durant quaranta anys. Fou vicepostulador de la causa de beatificació del P. Claret i confessor del bisbe Morgades. Com a Superior de la Casa Missió de Vic, va tenir una intervenció directa en el procés d'estampació de *Veus del Bon Pastor*.

27. *Epistolari*, X, carta 1050 a Narcís Verdaguer i Callís. 21-VIII-1894.

28. *Epistolari*, IX, carta 1111 del P. Font a Verdaguer. 3-VIII-1895. Original autògraf a la BC, Ms. 1198.

29. Biblioteca de Catalunya, Ms. 387 / 36.

de transcriure'n el fragment inicial, que ens permet comprendre més bé dos punts: que la predicació que li robà el cor era, en primer lloc, la de Claret mateix, i en segon lloc la dels seus missioners que la van heretar; i que, amb els seus càntics, ell vol fer un treball verament apostòlic, «de la seva manera»:

Havent tinguda la sort de naxer en la terra predilecta de vostre venerable fundador, l'apòstol de Catalunya y en lo temps en que mes la umplia de sa veu inspirada, de petit me roba'l cor sa predicació que era la antiga catalana que (per) vosaltres heretareu (que per vosaltres encara vuy) [...] desesperansat de fer may un sermó, me posí a imitar los cantichs (les lletres) que soleu cantar (entonar) avans de pujar a la trona, ab desitgs de treballar de la meva manera en la vinya del Senyor...

Els altres dos esborranys contenen un text ja més acostat al definitiu, si bé encara ple de correccions.

A parer meu, aquests dos textos (que a la Biblioteca de Catalunya consten com a folis 77 r i 78 v), cal llegir-los en sentit invers. Es tracta d'un foli doble plegat, amb dues pàgines en blanc al mig —que correspondrien als folis 77 v i 78 r— i escrit a les cares primera i quarta (77 r i 78 v). De fet, però, crec que Verdaguer devia tenir al davant el doble foli sencer sense plegar, i que la meitat de l'esquerra era el foli 78 v i la de la dreta era el foli 77 r. Tots dos textos comencen pel principi del pròleg, però el de l'esquerra és més fragmentari i són més aviat diverses provatures de redacció; en canvi, el de la dreta és més elaborat i ja incorpora les esmenes. En conjunt, aquest darrer ja és molt semblant al text imprès del pròleg.

No em vull entretenir ara a compulsar les variants dels diversos esborranys, però sí que vull fer notar un detall revelador de la gran anarquia ortogràfica d'aquella època prefabriana: mentre el text imprès de la primera edició fa els plurals en -as (missionistas, vostras, aquexas lletas, las sevas alas, ...), l'original manuscrit de Verdaguer els fa tots en -és (missionistes, vostres, aquexes lletres, les seves ales...). En aquell temps, tot depenia de la teoria defensada per cada impressor, encara que fos la contrària de l'autor de l'obra, i sabem prou bé que la qüestió dels plurals en -ES o en -as, de la y grega, de les hacs finals o intercalades no etimològiques, etc., dugué a lluites ridícules i a identificacions amb les dretes i les esquerres. En plena reforma fabriana, encara tot un canonge Collell s'oposava a les normes de l'Institut en nom del P. Claret!

El text definitiu del pròleg, tal com consta a les edicions modernes de les obres completes, comença així:

Havent, gràcies al Senyor, tinguda la bona estrella de nàxer en lo recó de Catalunya que més estimava'l Venerable Claret, vostre Fundador, y justament en lo temps en que la omplia de gom a gom ab lo doll de sa paraula, lo més abundós que hi haurà abocat lo cel desde Sant Vicens Ferrer; ja desde'ls braços de la mare m'enamorí d'aquella predicació tan catalana y senzilla, com ardenta y feridora, que vosaltres heretàreu. Ordenat que vaig ser de sacerdot,

m'hauria estimat més ser peu de predicador que cap de poeta; mes, desesperançat de fer may un sermó, me posí a dictar Càntichs morals, a l'estil dels que soleu entonar, en vostres missions, abans de pujar a la trona. Aquexes lletres, populars ja algunes, altres arreconades... vèuseles aquí...

Ell diu que no en reclama, com a pròpia, «altra cosa que'l fil poètic ab que he mal·ligades aquexes espigues del camp de l'Evangeli que us oferesch. Preneu-ne, si altra cosa no, la bona voluntat, en penyora del gran amor que porto a l'apòstol de Catalunya y a sos fills», i els demana que preguin al Cor de Maria perquè «escalfi sota les seves ales aquexos pobres Càntichs, perquè puguin volar, ab vosaltres, a desvetllar los pobles adormits, tot cantant als justos les dolces amors de Jesús y de Maria, y als pecadors les seves grans misericòrdies».

2.3. Certament que el llibret *Veus del Bon Pastor* no és una de les grans obres de Verdaguer per les quals ha estat universalment conegut; és una obra menor. Tanmateix, recordem que, ja en el seu temps, quan tothom admirava les genials creacions de *L'Atlàntida* i del *Canigó*, crítics eminents com Milà i Fontanals i Menéndez y Pelayo feien grans elogis dels *Idil·lis i cants místics*, aparentment de menys volada que aquells grans poemes.

Però Verdaguer, mestre de la llengua, sabia adaptar-se als diversos nivells i, sense llevar-li mai la dignitat i noblesa, elegir un llenguatge planer en obres com aquesta, d'un innegable caràcter apostòlic i que intentaven ser un ressò de la predicació missional, a l'abast del poble senzill. Ell havia llegit, en un llibre francès que s'ha conservat de la seva biblioteca, que la gent s'estimava més escoltar els missioners, perquè parlaven el «petit français» i els entenien i en treien profit; en canvi, els predicadors de flors i violes que empraven el «grand français», no els entenien i la gent sortia del sermó sense treure'n cap profit.³⁰

També sabem, per tradició, que el poble senzill de les Canàries, després d'haver-hi missionat el P. Claret (anys 1848-1849), deia d'ell: «Como el Padrito Claret, ninguno... A él le entendíamos todos y todo lo que decía.»

Per això Verdaguer, en el seu pròleg, parla amb enamorament «d'aquella predicació tan catalana i senzilla» de Claret i dels seus missioners.

I Verdaguer no s'avergonia d'haver fet aquesta obreta, com si hagués estat una claudicació o una minva de les seves facultats. Al contrari. Hi ha una anècdota preciosa de quan ell anà a Berga el 1901 (un any abans de morir) a fer-hi el discurs presidencial del certamen literari organitzat per uns quants joves entusiastes. Mossèn Bonaventura Ribera, que era un dels organitzadors de la festa, tot conversant amb el poeta, sentí dels seus llavis aquesta notable i gairebé desconcertant afirmació: «Més m'estimaria que es perdessin *L'Atlàntida* i el *Canigó* que les *Veus del Bon Pastor*.»³¹

30. Del pròleg del llibre *Cantiques pour les veillées d'hiver...* Lyon-Paris, 1865. Citat per Osvald CARDONA a *Els Goigs i els càntics de Jacint Verdaguer*, p. 166. Barcelona: Ed. Barcino, 1986.

31. Testimoniatge del P. Lluís Ribera, recollit a «Records d'un vell missioner - Apostolat verdaguerià», dins l'àlbum de l'Aplec de Matagalls de 1953, p. 26.

3.1. Un altre dels llibres verdaguerians amb més presència claretiana és *Aires del Montseny* (1901).

Ja hem citat abans un parell de referències al sant en les composicions en honor de Pere Almató i de Torras i Bages que es troben en aquest llibre. Però, i quasi paradoxalment, aquesta obra que qualifiquem com d'una de les més claretianes no conté, fora d'aquelles dues referències escadusseres, cap poema dedicat expressament a Claret, com n'hi ha a alguns altres personatges (cardenal Vives i Tutó, beat Romeu de Llúvia, St. Miquel dels Sants, Ramon Llull, etc.).

En canvi, hi és gairebé obsessiva la presència claretiana en els treballs en prosa de l'apèndix d'aquest llibre.

Tot just al principi del primer article de l'apèndix, «La Creu del Montseny», ja trobem aquest paràgraf, memorable per més d'un motiu:

L'infadigable apòstol de Catalunya, mossèn Claret, pujà des de Viladrau a plantar-la en lo bo i millor de son apostolat, abans de ser Arquebisbe de Cuba. Aquell sacerdot admirable, aquell sant tan afavorit del cel com de la calúmnia en la terra, que visqué en un continuat martiri i morí en lo desterro, era ben digne de senyar a Catalunya, posant en son front, ab lo senyal de la Creu, la bandera de la Redempció. A més d'això, ha sigut lo primer, lo més actiu i més popular propagandista que ha tingut la llengua catalana en aquesta centúria. En los escons de totes les masies de la muntanya, encara es besen les estampes i es guarden i llegeixen les fulles que a milers de milers escampava als quatre vents de la publicació. Un d'ells, que passa de llibret, és lo devocionari reimprès més de cinquanta vegades ab lo títol de *Camí dret i segur per arribar al cel*. Doncs, a l'escriure aqueix preuat llibre, a l'obrir-nos aqueix camí, que tantes ànimes hi haurà portat, apar que volgués donar-nos una guia cap allí dalt, posant en lo cim de la pujada aqueixa sagrada pedra miliària, que bé podríem anomenar los catalans la Creu del Camí del cel.³²

I la continuació ens conta l'anècdota que relaciona Claret amb el seu amic i condeixeble Jaume Balmes: «Quan lo gran Balmes estava per morir, en la casa de Bòjols, plaça de Don Miquel, de la ciutat de Vic, a primers de juliol de 1848, conten que féu obrir de bat a bat l'ample balcó de sa cambra, que dóna de cara al Montseny. ¿Era per cercar ab sos ulls d'àliga aqueixa Creu plantada tan amunt per lo company de la seva ànima?»³³ Paraules que ens en recorden unes de semblants del poema dedicat a la mort de Balmes, al volum *Pàtria*:

Fins li estreteja la cambra
d'on l'ample balcó fa obrir,
i al veïl Montseny que s'hi aboca

32. *Aires del Montseny*. Apèndix: «La Creu del Montseny».

33. *Ibidem*.

li parla com un amic:
—Noble front de Catalunya,
marxapeu de l'infinit...³⁴

Un altre paràgraf notable sobre Claret és el que li dedica Verdaguer amb el títol «Plantació de la Creu del Montseny», text llegit pel poeta davant el bisbe Morgades, a Barcelona, el 1899: «Fa una cinquantena d'anys que l'apòstol de Catalunya, mossèn Claret, seguia d'una a una ses ciutats, viles i pobles, sembrant pertot arreu la sagrada llavor de l'evangeli. Anant per un camí, una vegada veié que unes males mans havien aterrada una creu de terme... Caigué de genolls en terra, abraçant i adorant aquelles pedres...—Creu santa, creu de Jesucrist, —exclamà—, ¿a qui feies nosa, tu, en aquesta vall de dolors?...»³⁵ I ens diu Verdaguer que, des d'aquell dia, mossèn Claret va fer el pensament d'aixecar una creu en un lloc ben alt, des d'on fos vista pels bons i on no arribessin les pedres dels dolents. I llavors imagina el nostre poeta el recorregut apostòlic de Claret per tot Catalunya, bo i fixant-se en els cims de cada contrada. I van desfilar el Tagamanent, el Tibidabo, Sant Llorenç del Munt, Montserrat, el Puig Neulós, l'Albiol... Claret els va descartant, fins que «portat com sant Pau d'un poble a l'altre per l'esperit de Déu, es trobà un dia a la mateixa soca del Montseny i es digué tot cofoi a si mateix: Ve't aquí un bon pedestal per la teva creu. Dit i fet, s'hi enfilà ab uns quants llenyataires de Viladrau, aterrà un avet i aquella muntanya, que és lo cap de totes les muntanyes catalanes, abaixà humilment lo front i es deixà coronar ab la Creu del Salvador. Aquella enorme Creu que jo havia vista i adorada, fa trenta anys, encara que plantada i beneïda per un Sant, se féu veïa, i caigué esbocinada per la neu de l'hivern i per les tempestes de l'estiu, i Vós —ara s'adreça al bisbe Morgades— fóreu providencialment lo plantador de la nova, per això donant-vos de bon grat la muntanya un altre avet, lo més alterós que li quedaria».³⁶

I, més endavant, encara hi afegeix: «Déu Nostre Senyor fins del mal ne treu bé. ¿Qui li havia de dir a aquella Creu, que mossèn Claret trobà a bocins a la vora d'un camí, que es veuria alçada com Jerusalem "super omnes colles", sobre tots los puigs, turons i serralades...?»³⁷

3.2. A diferència d'altres llibres verdaguerians monotemàtics, en què tot el contingut, o si més no la major part, fa referència al mateix tema del títol, el llibre *Aires del Montseny* acull poemes de tema molt divers. Els més directament montsenyencs no són gaires: «Des del Montseny», «La Creu de Catalunya», «Dalt l'ermita», «Les alades de la Creu del Montseny»..., a part de les proses de l'apèndix que acabem d'examinar. La resta de composicions podrien haver-se encabint en qualsevol altra de les obres més miscel·lànies.

Això ha dut algun estudiós de Verdaguer, concretament Josep Miracle, a bastir una hipòtesi, enginyosa però no inversemblant, sobre el paper primordial i fins i tot

34. «La mort de Balma». *Pàtria* (1888). Edició de Narcís Garolera (2002), p. 182.

35. *Aires del Montseny*, Apèndix: «Plantació de la Creu del Montseny».

36. *Ibidem*.

37. *Ibidem*.

de protagonista que Claret havia de tenir en aquest llibre segons la suposada idea original del poeta.³⁸

Miracle dona molta importància als dos anys transcorreguts entre el 3 de setembre de 1899 i l'aparició del llibre, primer com a fulletó del setmanari *Joventut* i després formant volum (1901). I arriba a la conclusió, que pot semblar agosarada, que *Aires del Montseny* és «com un llibre frustrat, és a dir, de resultat distint al que l'autor s'hauria proposat. Em fa l'efecte que els dos anys que separen la concepció del llibre i la seva aparició van ser dos anys de desorientació, de dubtes i d'incerteses».³⁹

Miracle, que s'havia atrevit a intentar «la reconstrucció hipotètica de l'hipotètic poema»,⁴⁰ amb els seus respectius cants, on Claret brilla com «el protagonista més important i més directament relacionat amb la Creu del Montseny»,⁴¹ reconeix que a darrera hora Verdaguer ja no va tenir prou empena per escriure el gran poema que havia somniat sobre el Montseny: «estava esgotat, es trobava al capdavaill de les seves forces... La tragèdia ha afollat el llibre. Del Montseny, només en queden els "aires". I quan els amics li demanen el volum per a l'estampa, Verdaguer es veu forçat a espigolar a corre-cuita d'ací d'allà a la barrija-barreja dels anys i els temes».⁴² I afegeix: «No sembla sinó que Verdaguer tractés d'enrobustir, amb les prosas d'última hora, el dèbil montsenyisme del seu llibre del Montseny.»⁴³ I, com hem vist abans, són precisament aquestes prosas de l'apèndix les que més elogis contenen de l'apòstol de Catalunya, plantador de la Creu del Montseny, paradoxalment absent en els poemes del mateix llibre.

38. «El Montseny en Jacint Verdaguer», assaig premiat el 1954 i publicat en part a la revista *Vida Nova*, de Montpeller, reproduït a *Verdaguerianes*, Barcelona: Editorial Claret, 1987, p. 69-100.

39. *Ibidem*, p. 73.

40. *Ibidem*, p. 77.

41. *Ibidem*, p. 76.

42. *Ibidem*, p. 88-89.

43. *Ibidem*, p. 77.